

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Církevní sňatky: minulost, budoucnost, perspektiva

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne

Obsah

Úvod	1
1. Sňatek jako pojem kanonického práva	4
1.1 Pojem manželství	5
1.2 Vznik manželství	6
1.2.1 Vady manželského souhlasu	6
1.3 Překážky vzniku a neplatnost manželství	7
1.3.1 Zneplatňující překážky	7
1.4 Právní následky uzavření manželství	8
1.5 Zánik manželství	9
1.6 Zplatnění manželství	10
1.6.1. Zplatnění prosté	10
1.6.2. Zplatnění v základu	11
2. Nejstarší vývoj manželského práva	12
2.1 Soudní zákon pro laiky	12
2.2 Výsady Boleslavovy	13
2.3 Dekreta Břetislavova	13
2.4 Tridentský koncil a jeho vliv na manželské právo	14
3. Vývoj církevních sňatků v 18. a 19. Století	16
3.1 Josefínské reformace v oblasti manželského práva	16
3.2 Všeobecný občanský zákoník	17
4. Manželské právo v AGBG	20
4.1 Překážky manželství	20
4.2 Ohlášky	21
4.3 Uzavření manželství	22
4.4 Práva a povinnosti manželů	23
4.5 Rozluka a zánik manželství	24
5 Církevní sňatek ve 20. Století	26
5.1 Úprava manželství v letech 1918 – 1937	27

5.2	Manželské právo za Protektorátu Čechy a Morava	28
5.3	Církevní sňatky po roce 1950	29
6	Úprava církevních sňatků od roku 1992.....	32
6.1	Zákon o rodině a jeho novelizace	32
6.2	Znění zákona o rodině	34
6.2.1	Uzavírání manželství	34
6.2.2	Neplatnost a neexistence manželství	35
6.2.3	Vztahy mezi manžely	36
6.2.4	Zánik manželství smrtí, prohlášením manžela za mrtvého	36
6.2.5	Rozvod.....	37
7	Zákon č. 89/2012 Sb.....	39
7.1	Vznik manželství	39
7.2	Překážky manželství	40
7.3	Zdánlivé manželství.....	40
7.4	Neplatné manželství.....	41
7.5	Práva a povinnosti manželů	41
7.6	Zánik manželství.....	41
8	Perspektiva uzavírání církevních sňatků a jejich právní úpravy	43
8.1	Právní jistota v uzavírání církevního sňatku.....	43
8.2	Statistické údaje o sňatcích.....	45
8.3	Tendence zavedení obligatorního sňatku civilního	46
8.4	Perspektiva církevních sňatků	46
	Závěr.....	48
	Cizojazyčné resumé.....	51
	Seznam pramenů a použité literatury	53
	Právní prameny.....	53
	Seznam literatury.....	54
	Internetové zdroje.....	54

Časopisecká literatura s internetovými zdroji	55
---	----

Úvod

Manželství je základ státu, říká staré úsloví, a základem manželství je jeho kanonický původ. Církevní sňatky byly po několik století zákonnou formou uzavření manželské smlouvy, a ačkoliv se neustále vyvíjely, jak po stránce kanonického práva, tak i v právu světském, jejich základ zůstával stále stejný.

Sňatek je spojením muže a ženy ve svazku, který je z pohledu církve nerozlučný, slouží potřebám manželů a jeho účelem je zplození a výchova dětí v duchu katolické církve. Křesťanská forma manželství ovlivnila vývoj sňatků a jejich podobu v celé Evropě a z ní se rozšířila i na další kontinenty. Zavedla princip monogamie, pouze od nerozlučnosti manželského svazku bylo v moderním právu opuštěno.

Účelem této diplomové práce je kompilace historického vývoje církevních sňatků, představení jejich současné podoby a v závěru práce pak vyhodnocení perspektivy existence fakultativního uzavírání církevních sňatků.

Postupně v textu představím znění nejzajímavějších úprav manželského práva, jako první jím bude úprava Kodexu kanonického práva ze roku 1983, protože se jedná o významnou úpravu církevních sňatků, následovat pak budou zákon č. 946/1811 Sb., zákon č. 84/1963 Sb. a zákon č. 89/2012 Sb. Tyto tři zákony jsou mezníky ve vývoji moderního manželského práva, které mají všechny stejný základ a novější čerpá ze starších, jejich základem je právě církevní úprava manželského práva, ze které všechny čerpají, jelikož kanonické právo je základem práva Evropského.

V první části práce představím manželství v jeho kanonické úpravě podle Kodexu kanonického práva z roku 1983. Uvedu nejen církevní sňatek jako pojem, ale i formu jeho uzavírání, překážky a vady, způsoby zániku a zplatnění manželství. Ačkoliv se jedná o moderní úpravu církevních sňatků, neodlišuje se příliš od svých starších verzí v základu a proto je vhodným uvedením do problematiky.

Další část práce reflektuje v několika kapitolách vývoj právní úpravy církevních sňatků na českém území a to od nejranějšího vývoje. Počátky snahy o upravení zákonem nacházíme již v Dekretech Břetislavových, kterým předcházely Výsady Boleslavovy a ještě dříve na Velké Moravě zveřejněný Soudní zákon pro laiky. Po těchto třech nejstarších úpravách představím také úpravu kanonickou, která nebyla vydána z moci státu, ale papežské. Jedná se o dekret vydaný na tridentském koncilu v roce 1563, který upravoval svátost manželství a stanovil formu jeho uzavírání. Tridentská forma se pak stala základem další formulace manželského práva nejen v kanonickém kontextu, ale i ve světském právu, proto jsem se ho rozhodla zařadit do obsahu práce.

Následně se ve vývoji církevních sňatků přesunu do 18. století, které přineslo významné snahy o reformaci manželského práva a uzavírání sňatků. Představím první snahy Marie Terezie o úpravu občanského práva a následné reformace Josefa II. Nejdůležitějším mezníkem je pak vydání Všeobecného občanského zákoníku roku 1811. Toto dílo bylo významným právním pramenem, ze kterého vycházely následně mnohá další právní díla. V sňatečním právu je silně inspirován kanonickou úpravou manželství, v mnohých dalších oblastech pak vychází z práva římského. Rozhodla jsem se proto i blíže popsat, jakým způsobem je v tomto zákoníku upraven církevní sňatek a manželské právo.

Další kapitola se zaměřuje na vývoj práva v období od roku 1918 do roku 1992. V tomto období nastaly pro církevní sňatky poměrně bouřlivé změny, v roce 1919 byla zavedena absolutní náboženská svoboda pro uzavírání manželství, bylo zrušeno přednostní uzavírání církevních sňatků pro katolíky, zavedla se fakultativní volba formy sňatku. Toto období sňateční volnosti však bylo ukončeno v průběhu nacistické okupace a obligatorních civilních sňatků pro obyvatele protektorátu německého původu, kteří byli prohlášeni za německé státní příslušníky. Následně roku 1950 bylo až do roku 1992 církevní manželství úplně odstraněno.

Další vývoj církevních sňatků představím v kapitole páté, která zahrnuje vývoj od roku 1992 po současný stav. V tomto období byla obnovena možnost výběru mezi civilním a církevním sňatkem, tedy alternativní, nebo také nazývaná jako fakultativní, forma uzavírání sňatků. K obnově této formy došlo zákonem č.

234/1992 Sb. Následnou novelizací zákona o rodině zákonem č. 91/1998 pak docházelo k úpravám požadavků na uzavření církevního sňatku. Konečnou úpravou k dnešnímu stavu se nakonec stal rekodifikovaný občanský zákoník vydaný pod číslem 89/2012 Sb., který ačkoliv reflektuje ve svém znění z větší části zákon č. 94/1963, přináší drobné změny a úpravy v manželském právu.

Závěrečnou část práce pak budu věnovat predikci vývoje a možné další právní úpravy církevních sňatků v zákoně. Představím judikát, který se zabývá otázkou, zda je možné požadovat dodržení manželského slibu po druhé osobě. Zaměřím se na otázku, zda je vůbec potřeba mít alternativní možnost uzavírání manželství, neboť i při návrhu nového občanského zákoníku byl pokus o znovuzavedení obligatorní formy civilního sňatku. Pokusím se na tuto problematiku nahlížet nejen z čistě právního, ale i ze sociálního a náboženského pohledu, zároveň budu reflektovat možnost volby uzavření církevního sňatku i do otázky náboženské svobody a lidských práv.

Celou práci budu primárně směřovat na katolickou formu uzavírání sňatků, neboť je historicky nejdéle nejzajímavější a měla největší dopad na vývoj práva.

1. Sňatek jako pojem kanonického práva

Manželství je velmi starý institut, který byl po dlouhou dobu upravován pouze právem katolické církve, až s příchodem absolutismu se začala vyvíjet jeho civilní forma, která však byla stále ovlivňována dlouholetou katolickou tradicí. JUDr. Ignác Antonín Hrdina se k přebírání kanonických zákonů do civilních zmiňuje v jednom ze svých článků: „*Bez jakékoli nadsázky lze mluvit o recepci kanonického práva sekulárním právem manželským, a to jak pokud jde o formu uzavírání manželství, tak pokud jde o stanovení manželských překážek a požadavků kladených zákonodárcem na kvalitu manželského souhlasu.*“¹

Manželství je v civilním i církevním právu definováno jako monogamní svazek muže a ženy, který má za cíl prospěch manželů a zplodění a výchovu dětí. Je tedy přímo definováno, že manželský svazek mohou uzavřít pouze osoby opačného pohlaví, nikoliv stejného, v takovou chvíli se v civilním právu hovoří o registrovaném partnerství a v církevním právu není svazek osob stejného pohlaví povolen vůbec.

Církevní sňatek je upravován v Kodexu kanonického práva (dále CIC) z roku 1983. CIC je ucelený soubor kanonického práva. Předcházela mu CIC z roku 1917, který byl prvním uceleným a výlučným zpracováním kanonického práva latinské církve, který měl za účel sjednotit platné právo. CIC 1983 si však kromě sjednocení platného práva zavdal v rekonstrukci kanonického práva, jež spočívala v odstranění příliš tvrdých norem, posílení pravomoci biskupů, zabezpečení osobního práva křesťanů, nové systematické uspořádání a dalších úpravách předchozího Kodexu.²

CIC 1983 se dělí na sedm knih, všeobecné normy, boží lid, učitelský úřad církve, posvěcující služba církve, majetek církve, církevní tresty a soudní a mimosoudní řízení. Právě do knihy IV., která se zabývá posvěcující službou církve, spadá i svátost manželství. Toto je uvedeno v části I. stati VII.

¹ HRDINA, Ignác Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 2000, **R 16**(02/00), 91. ISSN 1211-1635.

² HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6. Str. 48

V následujících podkapitolách představím úpravu manželského svazku podle CIC, která reflektuje staletí vývoje manželského práva a je potřeba ji představit, neboť každá další úprava manželství, kterou budu zmiňovat v dalších částech práce, vychází právě z kanonického základu a úpravy.

1.1 Pojem manželství

V CIC je manželství popsáno v kánonu 1055 §1 jako svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnvtitnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí a je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.³ Manželství je tedy svátostí, pokud je uzavřeno mezi pokřtěnými osobami. Jeho účelem je prospěch manželů a zplození a výchova dětí. CIC dále stanoví, že vlastnostmi manželství jsou jednota a nerozlučitelnost, jednotou je myšlena monogamnost svazku, tedy není možno mít bigamií nebo polygamní manželství, nerozlučitelnost je pak z důvodu svátosti sňatku a pravidla, že co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.

Jelikož je manželství nejen kanonickou, ale i právní institucí, jsou v CIC uvedeny právní požadavky na osoby, které do svazku vstupují, těmito podmínkami jsou, aby obě strany zákonně projevíly souhlas se sňatkem, a tyto osoby musí být právně způsobilé, manželství mohou uzavřít osoby, kterým to zákon nezakazuje. V případě pochybnosti o platnosti sňatku je sňatek platný do té doby, dokud se neprokáže opak. Platné manželství se dělí na pouze platné a platné a dokonané, kdy pouze platným je takové, které je uzavřené mezi pokřtěnými osobami, ale nebylo dokonáno pohlavním stykem po vzniku manželství, tedy zákonitě platné a dokonané je takové, které bylo konzumováno pohlavním stykem. Dále existuje manželství přirozené, je to manželství platné mezi nepokřtěnými stranami, a konečně manželství domnělé, jež je neplatné, uzavřené v dobré víře alespoň jednoho z partnerů, je takto nazývané až do doby, kdy se oba partneři s jistotou dozvědí o jeho neplatnosti.⁴

³ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6. Kán. 1055

⁴ HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6. str. 238 - 239

1.2 Vznik manželství

Aby mohlo dojít ke vzniku manželství, je potřeba dodržet podmínky stanovené zákonem. Již jsem dříve zmínila podmínky zmíněné v kán. 1057, kterými je platný manželský souhlas udělený osobami právně způsobilými. „Zvláštní a výjimečná povaha této smlouvy vyžaduje, aby obě strany uzavíraly manželství na základě svého vlastního rozhodnutí. Z tohoto důvodu manželský souhlas musí být projevěn pouze svobodnou vůlí stran. Manželský souhlas tedy nemůže dát nikdo jiný. Ani rodiče, ani církev, ani stát nemají právo učinit takové rozhodnutí místo nupturientů.⁴ Tento požadavek vyplývá rovněž z přirozeného práva.“⁵ Dále je pak třeba, aby byla zachována zákonem stanovená forma a neexistovaly překážky, které by činily manželství právně neplatným.⁶

1.2.1 Vady manželského souhlasu

Vadami manželského souhlasu jsou stížení ti, kdo nemají dostatečné užívání rozumu, trpí poruchou soudnosti, které mohou ovlivnit práva a povinnosti manželské, a nedostatečná psychická schopnost převzít podstatné manželské povinnosti.

Dalšími vadami jsou omyl, simulace manželského souhlasu a podmínka. Omylem je myšlen omyl v osobě, tento se však vztahuje přímo na osobu jako takovou, nikoliv na její vnitřní vlastnosti, pokud ty nezavádávají závažný důvod k neplatnosti.

Druhým typem omylu je omyl co do jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství, pokud byl tento omyl determinující k uzavření manželství, pak činí manželský souhlas vadným.

⁵ PALLA, Jiří. Manželský souhlas v současném kanonickém právu. *Revue církevního práva* [online]. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999, **R-13**(2-99), 93-128 [cit. 2016-03-13]. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/13/RCP-13-2-99.pdf>

⁶ HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6. Str. 239

Simulací manželského souhlasu je taková situace, kdy vnější konání neodpovídá vnitřnímu citění osoby, tedy pokud navenek projeví souhlas s manželstvím, ale vnitřně toto neodpovídá.

Nakonec je vada podmínky, která, pokud je učiněna do budoucnosti, činí manželství neplatným. Může však být učiněna podmínka do minulosti a přítomnosti a ta potom musí být naplněna, aby manželství bylo platné.⁷

1.3 Překážky vzniku a neplatnost manželství

Manželské překážky jsou právními ustanoveními, která činí manželství neplatným, pokud dojde k jejich skutkovému naplnění v době uzavírání manželství u jedné či obou stran, které se chystají uzavřít společně manželský svazek. Tyto překážky mohou být pouze takové, které jsou uvedené v CIC nebo které za takové prohlásí papež, jakožto jediná autorita způsobilá prohlašovat, které skutečnosti se stávají neplatnými překážkami. V CIC jsou rozlišovány překážky božského práva, které jsou absolutně nedispensovatelné, a překážky církevního práva, které dispensovat lze. V kán. 1076 je řečeno, že pokud místní obyčej zavádí novou překážku nebo je v rozporu s existujícími, pak se odmítá,⁸ tedy se k němu nepřihlíží. Překážky se dělí na veřejné, tedy takové, které mohou být dokázány a tajné, všechny ostatní, které nejsou veřejné. Výčet překážek manželství v CIC je taxativní.⁹

1.3.1 Zneplatňující překážky

Zneplatňující překážky jsou vypsány v CIC v kán. 1083- 1094. První překážkou je věk osob vstupujících do manželství, kdy u mužů je sňatek povolen po dovršení 16 let a u žen 14 let. Dále pak je překážkou neschopnost k souloži, která ovšem musí být potvrzená, neboť pokud je pochybnost, není to důvodem

⁷ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6. Kán. 1095-1102

⁸ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6. Kán. 1076

⁹ HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 9788073801526. Str. 243

neplatnosti manželství. Naopak neplodnost není na překážku, pokud o neplodnosti, respektive její neexistenci, jedna strana druhé nelhala.

Podmínkou pro platné uzavření manželství je, aby neexistovalo manželství již předešlé, stačí, aby bylo pouze platné, tedy nedokonané. Tato podmínka je pochopitelná, neboť manželství může být pouze monogamní a tedy existence jiného sňatku brání této premise.

Pokud některá z osob, které se chystají uzavřít manželství, složila slib svátosti, nebo složila slib čistoty v řeholní společnosti, stává se sňatek neplatným, neboť tato osoba nemá právo vstoupit do církevního sňatku.

Manželský souhlas má vady, pokud došlo k použití násilí či strachu jedné ze stran, aby souhlasila, takovéto násilí může být způsobeno pohrůzkou, únosem, pokud se některá ze stran nějakým způsobem podílela na úmrtí předchozího manžela.

Další překážkou platnosti manželství je příbuzenství, švagrovství a zákonného příbuzenství. Pro pokrevní příbuzné je neplatnost stanovena v přímé pokrevní linii mezi všemi předky a potomky, legitimními i přirozenými, boční linie je neplatná do čtvrtého stupně včetně. Zákonné příbuzenství se vztahuje na příbuzenství vzniklé osvojením a zneplatňuje manželství v přímé linii a druhém stupni linie boční. Švagrovství v přímé linii zneplatňuje manželství ve všech stupních.¹⁰

1.4 Právní následky uzavření manželství

Sňatek je jako takový manželskou smlouvou a tedy z něj vyplývají právní následky. Uzavřením manželské smlouvy vzniká svazek, jenž je povahy trvalé a výlučné. Tento svazek zavazuje a zároveň dává manželům práva a povinnosti, které jsou ve věcech manželských stejné pro obě strany. Nejdůležitějším z těchto

¹⁰ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6. Kán. 1084-1094, kán. 1103*

práv a povinností je starat se o řádnou výchovu dětí ve všech směrech, tedy fyzickou, psychickou i náboženskou výchovu.

Dalším právním následkem uzavření manželské smlouvy je statut dětí, tedy děti, jež byly počaty či narozeny za trvání manželství, platného i domnělého, jsou označovány jako manželské děti. Otcovství je tedy automaticky přisuzováno manželovi matky dítěte, pokud není nějakým způsobem dokázáno, že otcem není. Aby dítě bylo považováno za manželské, je třeba, aby se narodilo nejdříve 180 dní ode dne uzavření manželství, nebo nejdéle 300 dní od ukončení manželství.

Pokud je dítě nemanželské, lze ho legitimovat uzavřením manželství rodičů, které může být jak platné, tak i domnělé, nebo reskriptem Apoštolského stolce. V okamžiku legitimace dítěte nabývá dítě stejného postavení jako dítě manželské, pokud není stanoveno něco odlišného.¹¹

1.5 Zánik manželství

Pokud dojde k zániku manželství, znamená to, že přestává existovat tento právní vztah. V kanonickém právu jsou však přísně stanoveny podmínky zániku manželství, neboť pokud dojde k dokonanému platnému manželskému svazku, nelze ho rozloučit, jedinou možností jeho ukončení je úmrtí.

V případě nedokonaného manželství lze dosáhnout jeho zrušení, ale pouze ze spravedlivého důvodu, v takovou chvíli je manželství rozděleno papežem na popud jedné nebo obou stran. Toto manželství musí být nedokonáno, tedy nesmělo být dovršeno manželským stykem a obě strany musí být pokřtěné, aby mohlo dojít k zániku z papežské moci.

Pokud manželství uzavřeli dvě strany nepokřtěné a následně jedna z nich přijala křest a byla opuštěna stranou druhou, pak může dojít ke zrušení na základě pavlovského privilegia. Pokud by následně pokřtěná osoba chtěla uzavřít manželství nové, musí být nejprve nepokřtěná strana dotázána místním ordinářem,

¹¹ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7111-3082-6. Kán. 1134-1140

zda nechce podstoupit křest, nebo alespoň pokojně žít nadále s osobou pokřtěnou. Po negativním vyjádření nepokřtěné strany pokřtěná osoba může uzavřít sňatek s jinou katolickou stranou. Teprve uzavřením nového sňatku s pokřtěnou osobou dochází k právní moci zániku předchozího manželství.¹²

1.6 Zplatnění manželství

V případě nulitního manželství, tedy manželství neplatného, je možnost konvalidace svazku pokud pomine překážka, která bránila platnosti. V CIC jsou dvě formy zplatnění, zplatnění prosté s obnovou manželského konsenzu a zplatnění v základu, které se činí administrativní cestou.¹³

1.6.1. Zplatnění prosté

U zplatnění prostého záleží, z jakého důvodu je neplatné, aby bylo možné jeho provedení. Neplatnost může být z důvodu zneplatňující překážky, pro vadu manželského souhlasu nebo pro vadu formy. V případě zneplatňující překážky je pro konvalidaci potřeba, aby došlo k pomnutí této překážky, či aby byla překážka dispenzována, dále aby alespoň jedna ze stran obnovila souhlas se zplatněním. Při podání souhlasu se přihlíží k tomu, zda byla překážka veřejná nebo tajná. Pokud byla veřejná, je nutno souhlas dát kanonickou formou, v případě tajné překážky postačuje soukromý a tajný souhlas strany, která si je překážky vědoma, v případě, že si překážky jsou vědomy obě strany, pak musí dát souhlas obě. Pokud je manželství neplatné pro vadu souhlasu, je potřeba, aby byl souhlas podán stranou, která tak neučinila. Opět se rozlišuje tajná a veřejná vada se stejnými podmínkami její nápravy, jako tomu bylo u zneplatňující překážky. V případě, že je vada ve formě, je zapotřebí, aby bylo manželství znovu uzavřeno kanonickou formou.

¹² *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6. Kán. 1141 - 1146

¹³ HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6. Str. 249

1.6.2. Zplatnění v základu

Zplatnění v základu, sanací, je možné za podmínky, že nechybí souhlas některé strany a že strany hodlají setrvat ve svazku. Sanace je tedy možná, pokud je potřeba zplatnit vadu ve formě nebo pro překážku, která je buď dispensována, nebo pominula. Jelikož je sanace prováděna z administrativní moci, lze ji provést i bez vědomí jedné, nebo obou stran svazku, za předpokladu, že je známo, že souhlasí se setrváním v manželském svazku. Toto zplatnění uděluje Apoštolský stolec, případně diecézní biskup.¹⁴

¹⁴ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7111-3082-6. Kán. 1156 - 1165

2. Nejstarší vývoj manželského práva

V následující kapitole se budu zabývat nejstaršími právními památkami, které ovlivnily vývoj manželského práva na území českých zemí. Jako první představím Soudní zákon pro laiky, který je nejstarší dochovanou právní památkou u nás. Dále pak budu psát o Výsadách Boleslavových a na ně navazujících a rozšiřujících Derkretech Břetislavových. Nakonec představím legislativu Tridentského koncilu, který sice není českou právní památkou, ale ovlivnil vývoj církevních sňatků a je ho tedy třeba uvést.

2.1 Soudní zákon pro laiky

V druhé polovině 9. století byl na území Velké Moravy vydán Soudní zákon pro laiky, známý též jako Zákon sudnyj ljudem. Tato právní památka se dochovala v opisech, přičemž nejstarší pochází ze 13. století. Jedná se o upravený překlad byzantského zákoníku Ekloga, který byl pravděpodobně vydán roku 726. Obsahem Soudního zákona jsou normy trestního, procesního a rodinného práva, které jsou silně ovlivněny příchodem křesťanství a jeho zásad.¹⁵ Zákon se skládá z 33 článků, které nemají logické uspořádání, a občas zde chybí úplná právní úprava.¹⁶

Zákon upravuje manželské právo a řeší spory manželů, dále také upravuje postup při nevěře. Článek 30a se zabývá nerozlučností manželství, neboť podle Božích zákonů nelze oddělit manželské soužití, které Bůh spojil, ale přesto jsou zde uváděny výjimky. Muž nebo žena budou odloučeni od druhu, pokud bude jeho jeden z nich usvědčen, že plánoval druhu připravit o život, nebo pokud o takovýchto úkladech věděl a druhu neupozornil, nebo pokud onemocní malomocností, či před manželským stykem onemocní závažnou chorobou.¹⁷ Ačkoliv je v článku 30a uvedeno, že co Bůh spojil, člověk nerozlučuje, jsou stanoveny v dřívějších člancích důvody rozluky manželství, v článku 13 je

¹⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. Str. 35

¹⁶ BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území České republiky: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. ISBN 80-7201-429-3. Str. 99

¹⁷ Zákon sudnyj ljudem. [online]. [cit. 19.2.2016]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/277860-Zakon-sudnyj-ljudem-soudni-zakonik-pro-lid-sepsan-kolem-roku-863-zakonik-z-velke-moravy-zakon-sudnyj-ljudem.html>

ustanovena zákonná monogamie, je zde nařízeno zapudit druhou manželku, a v článku 12 jsou přikázány rozloučit sňatky mezi pokrevními příbuznými. Dále pak v článku 7 je stanoveno, že kdo si vezme za manželku matku svého kmotřence nebo dívku, jejíž je kmotrem, anebo pokud zhřeší s vdanou ženou, bude manželství rozloučeno. Tento článek navíc poukazuje na rozdíl světského a církevního trestu, jako světský k rozluce manželství přidává uřezání nosů, zatímco církevní kromě rozluky žádá 15 let pokání.¹⁸

2.2 Výsady Boleslavovy

Pravděpodobně prvním právním předpisem, který se týká manželského práva, na českém území je Privilegium pražského biskupství. Jedná se o výsady českého panovníka Boleslava II. vydané roku 992, jež byly určeny pražskému biskupu Vojtěchovi.¹⁹ Obsahem Privilegia bylo udělení práva zakládání kostelů a především pravomocí v manželských záležitostech. Kniže Boleslav II. tímto dokumentem schvaloval křesťanské pojetí manželství podle předpisů kanonického práva.²⁰ Výsady Boleslavovy se nám dochovaly pouze v díle kronikáře Kosma.

2.3 Dekreta Břetislavova

„První tedy můj příkaz k vám budiž nejopravdovější: vaše manželství, která až dosud měli jste jako v nevěstinci a společná jako mezi zvířaty, necht' napříště řídí se kanonickým řádem tak, aby manželka spokojila se s jedním mužem a muž jednou ženou zákonitě před církví provdanou...“²¹

Další právní památkou, jež se nám dochovala v Kosmově Kronice, jsou Dekreta Břetislavova. Jedná se o první českou ucelenou právní sbírku. Dekreta byla vyhlášena knížetem Břetislavem II. v roce 1039 v polském Hnězdně nad hrobem sv. Vojtěcha. Jde o soubor příkazů a zákazů, které se snaží prosadit

¹⁸ Zákon sudnyj ľjudem. Dostupné z: <http://docplayer.cz/277860-Zakon-sudnyj-ljudem-soudni-zakonik-pro-lid-sepsan-kolem-roku-863-zakonik-z-velke-moravy-zakon-sudnyj-ljudem.html>

¹⁹ BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území České republiky: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. ISBN 80-7201-429-3. Str. 102

²⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. Str. 149

²¹ BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území České republiky: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. ISBN 80-7201-429-3. Str. 102

křesťanské zásady. Z rodinného práva byly upraveny vztahy mezi mužem a ženou a zakládá povinnost manželství řídit se kanonickým právem. To znamená zákonnost a nerozlučitelnost manželství spolu s předepsanou monogamií.²² Manželské spory měly být řešeny církevními soudy. Sankce za nedodržování nařízení a příkazů pak byly jak světské tak i církevní. K prokázání viny bylo využíváno ordálů, iracionálního důkazního prostředku, kterým se mělo boží vůli dokázat, zda je osoba vina nebo nevina. Ordálů existovalo několikero druhů, z těchto byly nejběžnější ordál vodou, železem a soubojem.²³

2.4 Tridentský koncil a jeho vliv na manželské právo

V letech 1545 až 1563 byl ve třech etapách papežem Pavlem III. svolán v pořadí 19. Všeobecný sněm, kterému se říká Tridentský koncil. Na jeho 24. Sněmu bylo projednáváno manželství, jeho podstata a jeho forma uzavírání. Utvoření manželského práva v kanonickém právu byl velice komplikovaný proces, který kulminoval ve středověku. Dne 11. Listopadu 1563 sněm přijal dekret o svátosti manželství vymezující svátost manželství. Na něj navazující reformační dekret o manželství pak upravuje disciplínu manželství. V tomto dekretu popsaná forma uzavírání manželství je známá jako „Tridentská forma“. Tridentská forma uzavírání manželství zavádí povinné ohlášky, tedy oznámení třikrát ve třikrát po sobě jdoucích svátečních dnech, že se strany chystají uzavřít sňatek. Po tuto dobu mají všichni možnost oznámit překážky sňatku, o kterých vědí, pokud tak neučiní, mohou se ohlašující vzít. Sňatek se musí konat před farářem a před dvěma nebo třemi svědky, před nimi strany vysloví souhlas se sňatkem a farář je oddá. Pokud nebude dodržena tato forma, sňatek se stává neplatným. Tato forma sňatku se stala základem uzavírání monogamního manželství.²⁴

„ A ačkoli to s kanonickou formou uzavírání manželství přímo nesouvisí, je třeba zmínit, že dekret "Tametsi" se v IX. hlavě velmi důrazně zasazuje o svobodu

²² KNOLL, Vilém, Petra SMRŽOVÁ a Alena ZBORNÍKOVÁ. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. 1. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-11-2. Str. 23

²³ KNOLL, Vilém, Petra SMRŽOVÁ a Alena ZBORNÍKOVÁ. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. 1. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-11-2. Str.24

²⁴ HRDINA, Ignác Antonín. Tridentský dekret Tametsi. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 233 - 237. ISSN 1211-1635.

manželského souhlasu, když veškeré světské vrchnosti jakéhokoli stupně pod hrozbou samočinně nastupující klatby zakazuje jakékoli, ať přímé či nepřímé, omezování této svobody u poddaných. V 16. století, kdy se dokonce prosadilo "ius reformandi", jde o ustanovení mimořádného významu."²⁵

Pevné stanovení formy uzavírání manželství se stalo nejen významným pro právní jistotu v oblasti manželského práva, ale také zakládala pevnou formu monogamie. Z tohoto důvodu byla tato forma sňatku rozšířena do většiny právních řádů kontinentální a angloamerické kultury.²⁶

Ve svých počátcích se však Tridentium mělo problém prosadit a vznikala kvůli němu spousta sporů. Tridentium nevešlo v obecnou platnost, za což mohlo nejspíše špatné publikování, neuplynutí 30 dnů od řádné publikace, tím, že nebylo recipováno a bylo zapomenuto, nebo že vázalo katolíky v oblastech protestantských.²⁷

²⁵ HRDINA, Ignác Antonín. Tridentický dekret Tametsi. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 233 - 237. ISSN 1211-1635.

²⁶ HRDINA, Ignác Antonín. Tridentický dekret Tametsi. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 233 - 237. ISSN 1211-1635.

²⁷ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 128

3. Vývoj církevních sňatků v 18. a 19. Století

V polovině 18. století za vlády Marie Terezie dochází k prvnímu většímu zásahu státu do manželských práv v podobě tereziánského nařízení o zasnoubení a manželství osob nezletilých, které bylo vydáno 12. dubna 1753 a dále v nařízení o zasnoubení a manželství vojenských důstojníků ze dne 8. května 1756. Opravdovým zásahem do manželského práva se však stává teprve období vlády Josefa II.²⁸

Za vlády Marie Terezie je ještě započata práce na kodifikaci rakouského občanského práva, která ovšem nebyla zcela úspěšná. Ačkoliv byl návrh zákoníku roku 1766 dokončen, výsledek nebyl použitelný a práce na něm pokračovali i za vlády Josefa II. První díl Všeobecného občanského zákoníku (dále ABGB) byl vydán roku 1786 a obsahoval i již dříve vydaný manželský patent. ABGB byl pak v konečné verzi vydán roku 1811.

3.1 Josefínské reformace v oblasti manželského práva

„Ve starších obdobích dějin platila na území Českých zemí náboženská forma uzavření sňatku, a to jak pro křesťany, tak pro židy. Záležitosti manželského práva patřily do sféry práva náboženské obce manželů. Radikální obrat do této oblasti pro dědičné země habsburské monarchie přinesl patent císaře Josefa II. č. 117 ze 16.1.1783. manželské právo sekularizoval, ponechal však „... církevní, reps. Náboženskou formu uzavírání sňatků“²⁹

Císař Josef II. se zasadil o velké změny v manželském právu, jako první radikální zásah do věcí manželských lze považovat toleranční patent z roku 1781 a především patent manželský vydaný roku 1783.

²⁸ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 133

²⁹ HORÁK, Záboj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), 39-50. ISSN 1211-1635. Str.39 - 40

Tolerančním patentem byla umožněna činnost ostatních církví, především evangelických, které do té doby nemohly veřejně fungovat. To tedy otevřelo cestu i ke smíšeným manželstvím katolíků a evangelíků.

Manželský patent vydaný 16. ledna 1783 pod číslem 117 Sbírkou zákonů soudních manželských byl opravdovým průlomem v manželském právu. Manželské spory, jež byly až do této doby v rukou církve, byly patentem přeneseny na státní soudy.³⁰ Důvodem tohoto bylo prohlášení manželství za občanskou smlouvu s původem v zákoně. Formu manželské smlouvy však ponechal v nepříliš změněné tridentské formě pro katolíky. Přesto však změny přinášely pro církevní sňatky občasné problémy, neboť manželský patent například vytvářel nové překážky manželství, které se zcela nekryly s překážkami kanonickými, zároveň byl kanonický sňatek obligatorním, což vytvářelo problém v okamžiku, kdy manželství splňovalo podmínky kanonického sňatku, nikoliv však patentu a duchovní nevěděl, kterými nařízeními se řídit. Dalším problémem bylo ne zcela přesné vymezení kompetencí státu a církve.³¹

3.2 Všeobecný občanský zákoník

Prvním dílem AGBG byl zákoník vydaný 1. listopadu 1786. Tento byl výsledkem kodifikačních prací, které započaly za vlády Marie Terezie a pokračovaly na příkaz císaře Josefa II. Zákoník se skládal z pěti částí, první dvě části obsahovaly všeobecná ustanovení, zbývající části tvořily zákony upravující vztahy rodičů a dětí, postavení sirotků a osob marnotratných. Součástí tohoto prvního dílu AGBG byly i již dříve vydané patenty, např. již dříve zmiňovaný toleranční patent a patent manželský.³²

Po dalších kodifikačních pracích a úpravách byl 1. 6. 1811 vyhlášen císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský. Účinnost zákoník nabyl 1. ledna 1812. V českém jazyce se nazýval „Kniha

³⁰ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 133 - 134

³¹ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 134

³² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1. Str. 201

všeobecných zákonů městských“. ABGB je výborně zpracovaným dílem, které přenáší základy římského práva do dobové úpravy, dále se pak inspiroje právem kanonickým ve věcech manželských. Členění zákoníku je na úvod a následně tři díly, které pojednávají o právech osob, práv k věcem a společných ustanoveních. Právo manželské je řešeno v díle prvním kapitole druhé.

Podstatnou změnou pro sňatky katolíků bylo roku 1857 dočasné zrušení ustanovení občanského zákoníku o manželských vztazích katolíků. Po tuto dobu o věcech manželských opět rozhodovaly soudy církevní namísto světských. Konec tohoto období přišel v roce 1868, kdy byla, kromě návratu k předchozímu stavu, zavedena světský forma sňatku pro osoby, které duchovní odmítl oddat z kanonických důvodů, které nebyly důvody občanského práva. Roku 1870 byla zavedena světská forma uzavírání sňatků jako obligatorní pro osoby, které se nehlásili k žádnému náboženství, které by stát uznával.³³

Dočasné vrácení manželských věcí do rukou církve bylo výsledkem uzavření Konkordátu s Apoštolským stolcem 18. května 1855, na které navázal císařský patent č.185/1856 ř.z.. Tímto patentem se provádělo ustanovení Konkordátu ve věcech manželských osob katolického vyznání. K jeho zrušení došlo v roce 1868, jak jsem již dříve zmínila, kdy byl rámci tzv. květnových zákonů vydán zákon č. 47/1868 ř.z. ze dne 25. 5. 1868. Tento zákon obnovil nařízení týkající se katolických sňatků v druhé kapitole AGBG a upravil uzavírání sňatků před světskými úřady. „*Další z květnových zákonů, mezikonfesní zákon č. 49/1868 ř. z., umožnil vystoupení z církve bez přestoupení do jiné, tedy založil stav bez vyznání. Zákon č. 51/1870 ř. z. o manželství osob, které nenáleží k žádné uznané církvi nebo náboženské společnosti, upevnil jejich právní poměry a nařídil, aby správní orgány vedly jejich matrikové záznamy o narozeních, úmrtích a také sňatcích. Matriky osob bez vyznání vedla okresní hejtmanství, jimž bylo také svěřeno uzavírání manželství těchto osob.*“³⁴

³³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. Str. 458

³⁴ HORÁK, Zboj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), 39-50. ISSN 1211-1635.str 41

Po vypovězení konkordátu v roce 1870, kdy papež rozhodl o jeho ukončení, neboť ho rakouský stát porušoval, se manželské právo vrací pro většinové obyvatelstvo do stejného stavu, v jakém se nacházelo za vlády císaře Josefa II. Další pokusy o úpravy AGBG nedopadly příliš úspěšně a končí třemi novelizacemi na počátku 20. století.³⁵

³⁵ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 140

4. Manželské právo v AGBG

Již jsem dříve zmínila, že AGBG do určité míry recipuje kanonické právo v oblasti manželství, toto je vidět již v prvním ustanovení týkajícím se práva manželského. „*Svazky rodinné zakládají se smlouvou manželskou. Ve smlouvě manželské projevují dvě osoby rozdílného pohlaví podle zákona vůli svou, že chtějí v nerozlučném obcování žiti, děti ploditi, je vychovávat i a sobě obaplně pomáhati.*“³⁶ Zde se odráží ustanovení z CIC, které považuje manželství za spojení muže a ženy, tedy osob rozdílného pohlaví, které uzavírají svazek na celý život, tedy nerozlučné spojení. Účelem obou sňatků je zplození a výchova dětí.

Zasnoubením stranám nevzniká žádný závazek, který by zadával nutnost naplnění tohoto slibu, nelze totiž někoho nutit k přijetí manželství, pokud je mu to proti vůli. Pouze z odmítnutí zasnoubení vyplývá, že strana, která nevypověděla zasnuby, má právo na odškodnění, pokud jí zrušením zasnub vznikla dokazatelná škoda.³⁷

4.1 Překážky manželství

Zákon dále stanovuje podmínky pro uzavření sňatku. Aby bylo možno sňatek uzavřít, je potřeba, aby neexistovala žádná překážka manželství, která je uvedena v zákoně. Zuřivý, šílení, blbí a nedospělý, tak zákon vyjmenovává osoby, které nemohou uzavřít platnou manželskou smlouvu.

Na překážku je také nedostatek věku a případně při zletilosti mohou existovat důvody, proč zletilí nemůže uzavírat manželství. Tito pak musejí mít souhlas k sňatku daný jejich otce, pokud je otec po smrti, nebo je nemůže z nějakého důvodu zastupovat, potom potřebují souhlas soudu, že mohou uzavírat manželskou smlouvu. Osoby nezletilé nemanželské pak potřebují souhlas poručníka. Nezletilí cizinci mají soudem zřízeného zástupce, který podává souhlas se sňatkem. V případě, že otec nebo opatrovník nepovolí sňatek, mohou se nezletilí domáhat soudní pomoci.

³⁶ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský §44

³⁷ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský § 45- §46

ABGB zavádí podmínku dostatečných příjmů k uzavření manželství, dále také fyzické zdraví a mravní způsobilost. Povolení souhlasu bylo vyžadováno i v případě, že manželství chce uzavřít voják, ten potřeboval svolení svého pluku. Do manželství nemohou vstupovat osoby odsouzené k nejtěžšímu trestu nebo odsouzené k těžkému trestu s účinností ode dne odsouzení a po dobu trvání trestu

Neplatný je pak takový manželský souhlas, který byl dán pod použitím násilí nebo strachu, případně u unesených osob, které v době zajetí souhlasili se sňatkem. Manželství může být shledáno neplatným také tehdy, jestliže muž shledá, že jeho manželka je těhotná s jiným mužem. Dále je důvodem zneplatnění manželství impotence, pokud je trvalého charakteru a existovala již před uzavřením svazku, v případě její přechodnosti nebo trvalého vzniku až v době trvání manželství toto není překážkou a nelze požadovat zneplatnění.³⁸

*„Muž oddán býti může v též čas jen s jednou ženou a žena jen s jedním mužem. Kdo již byl v manželství a chtěl by v ně vejíti opět, nechť řádně dokáže, že svazek manželský byl rozloučen, to jest že úplně byl rozvázán.“*³⁹ Podle ABGB je třeba dodržovat podmínku monogamie manželství. Na překážku uzavření manželského sňatku je i existence příbuzenství v přímé linii a ve vedlejší do čtvrtého stupně včetně, na překážku je i švagrovství. Do manželství nemohou také vstupovat osoby, jež složily řeholní slib. Pokud se u osob prokáže cizoložství před uzavřením manželství, potom ho již nemohou uzavřít. Překážkou je i pokud se osoba pousila zabít nebo zabila manžela druhé, aby se mohli vzít. Pro církevní sňatky je pak podstatné, že není povoleno, aby křesťané vcházelí do manželského svazku s osobami, které nevyznávají křesťanství.⁴⁰

4.2 Ohlášky

K platnosti sňatku je potřeba, aby byly učiněny ohlášky, které budou učiněny tři neděle nebo sváteční dny po sobě v místech bydliště obou stran, které

³⁸ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákoník rakouský §48-60

³⁹ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákoník rakouský §62

⁴⁰ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákoník rakouský § 62 - 66

hodlají vstoupit do svazku manželského. Pokud se jeden ze snoubenců nebo oba dva déle než šest týdnů nezdržují v místě, kde jsou ohlášky konány, je zapotřebí, aby byl akt ohlášek proveden v místě, kde se zdržovali anebo aby v místě ohlášek šest týdnů ještě bydleli. Od učinění ohlášek do uzavření sňatku nesmí uplynout doba delší než šest měsíců, jinak je potřeba ohlášky opakovat. Aby byly ohlášky a následující manželství platné, postačuje, aby alespoň jednou došlo k ohlášce v místě bydliště ženicha a nevěsty. Pokud bylo nějak pochybeno ve formě nebo počtu ohlášek, nebrání to platnému uzavření sňatku, pouze se za to ukládá přiměřený trest.

Povolení, že se přivoluje k sňatku, se dává v přítomnosti dvou svědků v přítomnosti duchovního správce ženicha a nevěsty, případně před jeho náměstkem. Toto prohlášení je možno učinit i skrze zplnomocněnou osobu, ta však musí mít povolení zemského úřadu a nemůže jím být osoba, která se chystá vejít do manželského svazku. Pokud by byl uzavřen sňatek bez plnomocenství, stává se neplatným. V případě, že by plnomocník, který byl tímto pověřen, ještě před sňatkem odmítl plnomocnit, manželství bude neplatné, ale na úkor plnomocníka bude vyžadována náhrada škody vzniklé jeho odvoláním.

V případě, že snoubenci nemohou podat řádné osvědčení o učinění ohlášek, nebo osoby, jež potřebují ke sňatku zvláštního povolení, toto povolení nemají, případně pokud není možné dokázat zletilost některého z snoubenců či vzejde jiná překážka uzavření manželství, nesmí duchovní správce snoubence oddat, jinak mu hrozí těžká pokuta. Pokud by snoubenci měli pocit, že jim bylo uškodněno zamítnutím jejich oddání, mohou se obrátit se stížností na zemský úřad, případně na úřad krajský v případě absence zemského úřadu.⁴¹

4.3 Uzavření manželství

Každé uzavřené manželství musí být zaneseno do knihy oddavků farním správcem. V zápisu musí být jméno a příjmení manželů, věk, bydliště a jejich stav a zda již někdy dříve byli v manželském svazku. Zároveň se zapisují jména, příjmení a stav rodičů svědků. K zápisu samozřejmě patří datum uzavření sňatku a

⁴¹ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský§69-§81

jméno oddávajícího. Nakonec budou pojmenovány listiny s náležitými povoleními, která byla potřeba k uzavření sňatku. Pokud si snoubenci přejí vstoupit do manželství v jiném místě, než pod kterou farnost spadají, i o tomto je zanesen zápis do knihy oddavků.

Z důležitých důvodů mohou snoubenci na zemském úřadě žádat prominutí překážek manželství, o kterých by jinak měl rozhodnout jiný úřad. Pokud jde o prominutí překážky před uzavřením sňatku, musejí svým jménem o něj žádat, pokud jsou již oddáni, mohou své jméno zatajit a žádat o prominutí skrze svého duchovního správce. Tam kde nejsou zemské úřady, řeší krajský úřad promíjení druhých a třetích ohlášek. V případě naléhavého důvodu lze prominout ohlášky všechny tři, v případě nebezpečí úmrtí může ohlášky prominout i místní úřad, kterému musí snoubenci odpřisáhnout, že nevědí o překážkách uzavření manželství. Odpuštění všech ohlášek je i tehdy, pokud se jedná o osoby, o kterých panoval všeobecný konsensus, že jsou manželé, ačkoliv to tak není.

Pomine-li překážka, které existovala v okamžiku vstupu snoubenců do manželství, potom již není třeba opakovat vyhlášek a lze za přítomnosti dvou svědků a duchovního správce je oddat. O tomto pak bude učiněn zápis do knihy oddavků.⁴²

4.4 Práva a povinnosti manželů

V manželství jsou muž i žena vázáni právy a povinnostmi vycházejícími z povahy manželství. Jsou stejnou měrou vázáni k manželským povinnostem, věrnosti a slušnému zacházení. Muž je postaven do role hlavy rodiny a to mu poskytuje právo řídit domácnost. To mu však přináší povinnost zajistit svou ženu a zastupovat ji.

Manželka přijme jméno svého muže a spolu s ním i jeho stav. Následně se manželovi přestěhuje a je povinna mu pomáhat s domácností.⁴³

⁴² Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský §82-§88

⁴³ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský §89-§92

4.5 Rozluka a zánik manželství

Manželství není možno rozvést, neboť je nerozlučné, ale v případě, že se vyskytnou zneplatňující překážky, bude toto vyšetřováno z povinnosti úřadu anebo na návrh osoby, která na tom má právní zájem. Pouze nevinná strana může žádat od prohlášení manželské smlouvy za neplatnou. Pokud si však je strana vědoma překážky manželství a přesto v něm setrvává, přijde o nárok žádat jeho zneplatnění. Vyšetřování platnosti manželství náleží zemskému soudu okresu, kde mají manželé trvalé bydliště. Pokud je možno odstranit překážku manželství, soud tak učiní, není-li to možní, soud zkoumá platnost manželství.

Pokud někdo tvrdí, že překážka manželství existuje, je na něm důkazní břemeno tohoto prohlášení. V případě, že tvrdí, že ne jeden z manželů neschopen trvale plnit manželské povinnosti, je přizván znalec, lékař, nebo jiná autorita schopná toto objektivně posoudit, pokud nelze nemohoucnost dokázat ani vyvrátit, dostávají manželé rok na zkušenou a pokud po tu dobu bude nemohoucnost trvat, manželství bude prohlášeno za neplatné. Manželství je považováno za platné až do okamžiku, kdy je prokázán opak.

Jestliže se manželé shodnou na tom, že chtějí být rozvedeni, soud k tomu přivolí. Nejprve však musí manželé faráři oznámit svůj úmysl příčiny rozvodu. Farář je povinen jim připomenout manželský slib a následky jeho porušení. Takto k nim farář třikrát zkusí přimluvit, pokud to bude bez účinku, vydá stranám osvědčení, že na rozvodu trvají. Toto osvědčení je předáno řádnému soudu manželů. Ten pak řeší rozdělení majetku a povoluje rozvod. O tom zapíše záznam do soudního spisu. V případě nezletilého manžela o jeho jmění rozhoduje poručník soudní nebo zákonný zástupce. Pokud je manželství přeci jen rozvedeno ze závažných zákonných důvodů, lze ho opět spojit. Katolický svazek však rozveden být nemůže, jediným možným zánikem je smrt jedné ze stran. K nerozlučnosti postačuje, že jen jeden z nich je katolického vyznání.

Jestliže je jeden z manželů dlouho nezvěstný, lze ho prohlásit za mrtvého, musejí však být okolnosti nevyklučující, že je opravdu mrtvý, dokud toto není prohlášeno, nelze rozloučit manželství. Aby se dokázala smrt manžela, je zřízen kurátor, který se pokusí nezvěstného najít, vydá se edikt na celý rok a je třikrát

zveřejněn v novinách, vyzívá nepřítomného, aby se nahlásil, jinak že bude prohlášen za mrtvého. Pokud se po tu dobu neobjeví ani neozve, je obnoveno řízení o prohlášení za mrtvého a nezvěstný je prohlášen mrtvím.

Pokud je manželství prohlášeno za neplatné nebo je rozvedeno, zapíše se tato skutečnost do knihy sňatků k zápisu o sňatku.⁴⁴

Z předchozích ustanovení je zřejmé, že ABGB silně přejímá kanonickou formu sňatku, jak jsem již dříve zmiňovala. Pro židy pak byla upravována speciální nařízení v § 125 až §136.

⁴⁴ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákonník rakouský §93 - 122

5 Církevní sňatek ve 20. Století

Roku 1918 28. října vznikl Československý stát a společně s ním vznikly i problémy spjaté s právem. Jako prevence vzniku stavu bezpráví po dobu, než se vytvoří zákony nového státu, byl přijat tzv. „recepční zákon“ č. 11/1918 Sb. z. a n., který byl původem zákonných rozporů. Problém spočíval v dualitě, která přijetím recepčního zákona nastala, neboť na českou část státu se vztahovaly zákony rakouský, zatímco na slovenském území zůstaly zákony uherské. Ačkoliv byly snahy o co nejrychlejší vyřešení tohoto problému, nepovedlo se vydat unifikovaný občanský zákoník pro celé území ani do roku 1938, kdy veškeré snahy byly zmařeny Mnichovskou dohodou.⁴⁵

Manželské právo bylo z důvodu recepčního zákona nutno poměrně rychle upravit, neboť, tak jako i v jiných právních odvětvích, i zde panoval nesoulad mezi českým a slovenským územím státu. Řešení bylo v přijetí zákona č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

V době Protektorátu Čechy a Morava došlo k zásahům do manželského práva v podobě nařízení o použití německého práva na německé státní příslušníky vydaného 20. července 1939 s účinností k 1. srpnu téhož roku. Další úpravou se stalo recipování Norimberských zákonů pro všechny obyvatele. Roku 1942 vyšlo vládní nařízení č. 85/1942, které ovlivňovalo manželské právo pro židovské občany. Menšími změnami se pak stalo vládní nařízení o příslušnosti biskupů římskokatolické církve z 26. června 1941 a nařízení o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva rodinného vydané 25. října 1941.⁴⁶

Velká rána pro uzavírání církevních sňatků přišla v roce 1950, kdy k 1. lednu vešel v platnost zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, kterým byla zavedena obligatorní forma sňatku, již byla forma civilní. Tento stav pak potvrdil i zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, který neumožňoval uzavírání církevních sňatků.

⁴⁵ KUKLÍK, Jan. *Czech law in historical contexts*. 1st ed. Prague: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2860-8. Str. 108

⁴⁶ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 147-150

5.1 Úprava manželství v letech 1918 – 1937

V okamžiku vzniku Československého státu dochází k problému právního dualismu přijetím zákona č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého. Tento zákon v čl. 2 říká, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“⁴⁷, což v praxi znamenalo kolizi práva uherského a rakouského, jak jsem již v předchozím textu zmiňovala. Pro slovenské území to znamenalo obligatorní civilní sňatky, zatímco v tu samou dobu byly pro české území sňatky církevní pro katolíky a civilní uzavírání manželství pro osoby nenáležící k žádnému náboženství. Taktéž to přinášelo možnost rozlučky manželství pro část obyvatelstva, přičemž katolická manželství z toho byla vyňata.

Změna předchozího stavu nastala v okamžiku přijetí novely manželského zákona v podobě zákona č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Zavádí se povinnost učinění vyhlášek a slavnostního přivolení k manželství pro obě formy uzavírání sňatků, kterými jsou občanský sňatek a církevní. Vyhlášky musí obsahovat jméno a příjmení obou snoubenců, rodné místo, stav a bydliště společně s poznámkou, aby v případě, že někdo zná překážku uzavření sňatku, necht' ji oznámí. V případě občanského sňatku jsou vyhlášky vyvěšeny na úřední desce a oznámeny okresním nebo obecním úřadem, případně matrikářem. Aby vyhláška byla platná, musí být zveřejněna alespoň pět dní a poté je šestiměsíční lhůta k uzavření manželství. V případě církevních vyhlášek je kopírována kanonická úprava, která vyžaduje provedení vyhlášek ve tři po sobě jdoucí svátky. K platnosti manželství však postačuje pouze provedení jedné vyhlášky, zbylé dvě je možno prominout. K samotnému oddání je pak potřeba zákonem povoleného oddávajícího, kterým může být příslušný duchovní nebo pověřená úřední osoba, a přítomnost dvou svědků. §12 pak výslovně povoluje smíšená manželství a sňatky církevní osobám, které podstoupily sňatek občanský a chtějí se podrobit tomu církevnímu.⁴⁸

⁴⁷ Zákon č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého. Čl. 2

⁴⁸ Zákon č. 320/1919 Sb. kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. §1 - 12

Velkou změnou bylo ustanovení §13 povolující manželskou rozluku ve spojení s §25, kterým byly zrušeny překážky manželství osob, které přijaly řeholní sliby nebo kněžství, byly rozdílného vyznání, osobám sešvagřeným a osobám žijícím v hříchu cizoložství, neboť společně zrušují zákaz rozluky katolických sňatků. Rozluky bylo možno se domáhat civilního soudu, pokud byla z důvodů taxativně vymezených zákonem.⁴⁹

V následujících letech byly pokusy o kodifikaci rodinného práva, ty však nikdy nebyly dokončeny.

5.2 Manželské právo za Protektorátu Čechy a Morava

Po obsazení českých zemí nacisty a zřízení Protektorátu Čechy a Morava přicházejí obyvatelé Čech o všechny demokratické svobody. Obyvatelstvo je právně rozděleno do tří skupin, plnoprávné německé říšské občany, Čechy s protektorátní příslušností a bezprávní občany, kteří se stali terčem rasistických předpisů. Tímto rozdělením obyvatelstva vznikalo několikeré právo, kdy každá skupina byla jinak právně upravena.

Obyvatelé příslušící k německé národnosti byli prohlášeni Výnosem Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března za německé příslušníky a tímto se na ně pak vztahovalo nařízení z 20. července 1939, kterým se na německé státní příslušníky vztahovala účinnost německého práva. V případě manželského práva to znamenalo, že muž, který byl německým státním příslušníkem, musel uzavřít manželství před německým stavovským úředníkem, jinak manželství nepodléhalo platnosti.⁵⁰ V praxi to tedy znamenalo obligatorní civilní sňatek a znemožnění případným katolíkům uzavírat sňatky církevní.

⁴⁹ VALEŠ, Václav. Prvorepubliková novela manželského práva č. 320/1919 Sb. z. a n. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, **R 45**(1/10), str.100. ISSN 1211-1635.

⁵⁰ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 147-148

Dalším zásahem do manželských práv byla ustanovení norimberských zákonů, které zakazovaly uzavírání sňatků osob árijského původu s těmi, kteří tohoto původu nebyli.⁵¹

Církevní sňatky byly dotčeny v drobné míře vládním nařízením č. 292/1941 Sb. o příslušnosti biskupů římskokatolické církve při oddavkách. Toto krátké nařízení povoluje vykonání oddavků biskupům příslušné diecése. Do té doby byl k tomuto úkonu příslušný pouze farář církve římskokatolické. Sňatek provedený biskupem je pak zanesen do knihy sňatků farního úřadu v místě bydliště snoubenců.⁵²

Nařízení o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva rodinného z 25. října 1941 měnilo dosavadní právní řád ve věcech manželských. V první části je ustanovení o neplatnosti manželství pro porušení formálních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava, druhá část přináší přeměnu rozvodu v rozluku, která se vztahovala nejen na německé státní příslušníky, ale i na protektorátní státní příslušníky, kteří byli rozvedenými manželi příslušníků německých. Třetí část zahrnovala mezinárodní právo rodinné a upravoval uzavírání manželství, jeho účinky, rozluky a další oblasti rodinného práva. Čtvrtá část pak upravovala procesní právo a pátá část upravovala uznávání cizích rozhodnutí v manželských věcech.⁵³

5.3 Církevní sňatky po roce 1950

„Po převzetí moci komunistickou stranou 25. února 1948, která začala likvidovat vedle svých politických odpůrců také právní stát, byl nejvyššími stranickými místy schválen plán tzv. právníkové dvouletky. Ministerstvo spravedlnosti mělo za úkol vypracovat podle sovětského vzoru takové kodifikace práva, které by odpovídaly ekonomickým vztahům a potřebám totalitního státu a nahradily dosavadní „buržoasní právo“. První ukázkou marxisticko-leninské

⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. Str. 461

⁵² Vládní nařízení č. 292/1941 Sb. o příslušnosti biskupů římskokatolické církve při oddavkách.

⁵³ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3. Str. 150

*kodifikace byl zákon o právu rodinném ze dne 7. prosince 1949 č. 265/1949 Sb., který oddělil právní úpravu vztahů v rodině od občanského práva.*⁵⁴

V letech 1945 – 1948, kdy byla demokracie limitovaná, zůstává ve větší míře zachovaný konfesněprávní systém, který platil za první republiky.⁵⁵ Změna nastává 7. prosince 1949, kdy v platnost stupuje zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném. Přijetím tohoto zákona se na dlouhou dobu uzavírá kapitola několika staletí církevních sňatků, neboť je jím zaveden obligatorní občanský sňatek. Obnovení alternativní formy uzavírání manželství nastane až v roce 1992. Společně s odebráním možnosti oddávání bylo církvi vzato i právo vést matriční knihy, které nadále vést jsou pověřeny k tomu příslušné úřady.

Aby bylo zajištěno dodržování posloupnosti uzavírání sňatků a církevní sňatek ve svém uzavření nepředcházela občanskému, byla v zákoně č. 86/1950 Sb. zavedeno v hlavě páté §207 zavedena sankce za nedodržení zákona. *„Kdo při výkonu své duchovenské činnosti nebo podobné své náboženské funkce poruší, byť i z nedbalosti, ustanovení zákona o právu rodinném, zejména tím, že vykoná sňatkové obřady náboženské s osobami, které spolu neuzavřely manželství, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*“⁵⁶Sankce se však vztahovala pouze na duchovního, který by osoby oddal, nikoliv na ty, kteří by porušovali zákon tím, že nejdříve přistoupí ke sňatku církevnímu. Tato sankce byla přenesena i do trestního zákona č. 140/1961 Sb.

Uzavírání církevních sňatků však nebylo zcela zakázáno, zákon připouštěl v §7, aby k církevnímu sňatku došlo, ale musel mu předcházet sňatek občanský. Z takto uzavřeného církevního sňatku však nevyplývaly žádné právní účinky.⁵⁷

Zákonem č. 94/1963 Sb. o rodině se bohužel pro církevní sňatky vůbec nic nezměnilo, stále platila obligatorní občanská forma sňatku, která pouze

⁵⁴ HORÁK, Zábaj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), 39-50. ISSN 1211-1635. Str. 42

⁵⁵ TRETERA, Jiří Rajmund. Postavení církvi a náboženských společností v právním řádu České republiky. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 222. ISSN 1211-1635.

⁵⁶ Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon §207

⁵⁷ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-135-9. Str. 180

umožňovala uzavření církevního sňatku až po provedení občanské formy. Ani novela zákona o rodině vydaná pod číslem 132/1982 Sb. nijak neměnila stav manželského práva a byl tak zachován stav předchozí úpravy.

6 Úprava církevních sňatků od roku 1992

Vývoj moderního stavu církevních sňatků nastává dnem 1. července 1992, kdy nabytím účinnosti zákona č. 234/1992 Sb. vstupuje v platnost možnost uzavírání církevního sňatku jako alternativní formy uzavírání manželství, tedy se obnovuje stav uzavírání sňatků, který existoval za trvání první republiky.⁵⁸

Jelikož kromě zavedení alternativní formy uzavírání sňatků zákon č. 234/1992 Sb. nic nového do zákona o rodině nepřinášel, byla novelizace zákona o rodině součástí návrhu novely občanského zákoníku, kterou vláda České republiky uložila k vypracování v roce 1995 Ministerstvu spravedlnosti ČR. Ačkoliv byl návrh dokončen, nebyl schválen. Po volbách v roce 1996 se pak nová vláda rozhodla přepracovat novelizaci zákona o rodině jako samostatný zákon.⁵⁹

Právě zákonem č. 91/1998 Sb. byl rozsáhle novelizován zákon o rodině z roku 1963. Mimo jiné pak byla dotčena i úprava církevních sňatků a úkonů jim předcházejících.

Konečnou úpravou k dnešnímu dni se stalo přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Tento zákon nabyt účinností k 1. lednu 2014 a zcela tak nahradil předchozí zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Přijetím občanského zákoníku se však v oblasti církevních sňatků příliš nezměnilo až na několik drobných úprav a zpřesnění.

6.1 Zákon o rodině a jeho novelizace

Zákon o rodině z roku 1963 byl pro církevní sňatky pozitivně změněn zákonem č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb. Tímto zákonem byla pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku zavedena alternativní možnost uzavírání manželství formou církevního sňatku vedle do té doby trvající formy občanské.

⁵⁸ VALEŠ, Václav a Alexandra BEJVANČICKÁ. *České státní právo církevní 2: platná právní úprava*. Brno: Tribun EU s.r.o., 2015. ISBN 978-80-263-0908-6. Str. 63

⁵⁹ HORÁK, Zboj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), str. 45. ISSN 1211-1635.

Tato úprava zákona mění § 3 a §4 písmena a až c. V § 3 umožňuje uzavření manželské smlouvy jak před orgánem státu, tak před orgánem náboženské společnosti. § 4a popisuje uzavírání manželství církevní formou, která musí být provedena před orgánem církve v podobě osoby vykonávající činnost duchovního registrované církve nebo náboženské společnosti. Orgánu církve je pak dána povinnost po vykonání sňatku bezodkladně doručit protokol o uzavření manželství matričnímu orgánu, který je místně příslušný.⁶⁰ Osoba vykonávající činnost duchovního pak musí být součástí registrované církve nebo náboženské společnosti podle zákona č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

V srpnu roku 1998 nabývá účinnosti zákon č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. Tato novela, též označovaná jako „velká novela“ zákona o rodině zpřesňuje některé sporné části zákona o rodině. Ustanovení § 10 říká, že pokud byl uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky, naproti tomu pokud byl uzavřen církevní sňatek, nelze následně uzavřít občanský sňatek. Tímto ustanovením je tedy umožněno, aby osoby, které jsou již vázány sňatkem občanským, podstoupily i sňatek církevní, ten ale nebude mít právních následků, tedy z toho vyplývá, že ani nebude oddávající muset poskytnout matričnímu úřadu protokol o uzavření manželství. Naproti tomu při primárním uzavření manželství církevního, kdy dojde jak k církevnímu sňatku, tak k zápisu do matriky, již není třeba uzavřít formu občanskou, její náležitosti jsou součástí církevní formy.⁶¹

Zákon č. 91/1998 Sb. také mění pojem „uzavření manželství před orgánem církve“ na tradiční a výstižnější pojem „církevní sňatek“. Zpřesňuje dále pojem „osoba vykonávající činnost duchovního“ jako „osobu pověřenou oprávněnou církví“. Netrvá již na vhodnosti místa oddání a dává volnost výběru kteréhokoliv místa.⁶²

⁶⁰ Zákon č.234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb.

⁶¹ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině § 10(1) a (2)

⁶² HRDINA, Antonín. Církevní sňatek po novele zákona o rodině. *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva* [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1999, (03/1999), str. 261 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://casopispravnik.juristic.cz/e3/1990/1999/clanek/prstati/220573/>

6.2 Znění zákona o rodině

Zákon o rodině se dělí na čtyři části, o manželství, o vztazích mezi rodiči a dětmi, o výživném a závěrečná ustanovení. Dále se zaměřím na část první, o manželství.

6.2.1 Uzavírání manželství

Manželství je trvalým společenstvím muže a ženy založeným zákonem stanoveným způsobem, přičemž jeho hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Manželství se uzavírá souhlasným a úplným prohlášením muže a ženy, kterým stvrzují, že spolu vstupují do manželství, učiněním před úřadem pověřeným vést matriky, nebo úřadem, který plní tuto funkci, případně před orgánem církve nebo náboženské společnosti, která je to oddávání zvláštním zákonem pověřená. Toto prohlášení se koná před dvěma svědky slavnostní formou.

Existují dva způsoby uzavření sňatku, občanský a církevní. Občanský je činěn před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem. Církevní sňatek pak vyžaduje prohlášení snoubenců před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností. Pro církevní sňatek je navíc zavedena nutnost, aby snoubenci předložili oddávajícímu osvědčení vydané příslušným matričním úřadem o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Toto osvědčení nesmí být starší než tři měsíce. Po vykonání sňatku je pak orgán státem registrované církve, nebo náboženské společnosti, před kterým došlo k uzavření manželství, povinen do 3 pracovních dnů od uzavření sňatku doručit protokol o uzavření manželství příslušnému matričnímu úřadu.

Snoubenci musí při sňatku předložit stanovené doklady a prohlásit, že jim nejsou známi žádné okolnosti, které by bránily uzavření sňatku, že navzájem znají svůj zdravotní stav a zvážili budoucí úpravu majetku, bydlení a zajištění rodiny.

V případě, že sňatek uzavírá osoba dříve oddaná, musí prokázat zánik manželství nebo jeho neplatnost, aby nedocházelo k nedovolené polygamii.⁶³

6.2.2 Neplatnost a neexistence manželství

„Manželství je občanskou společností i církví považováno za svazek natolik důležitý, že právní předpisy stanoví také (negativní formou) určité překážky, které se nějakým způsobem vztahují k osobám snoubenců a které - nakolik trvají - působí neplatnost manželství, pokud by navzdory takové překážce bylo uzavřeno. Tím není nijak dotčeno přirozené právo na uzavření manželství; spíše je toto právo normativně chráněno před eventuelním zneužitím.“⁶⁴ Manželství nesmí být uzavřeno osobou, která již setrvává v zákonném svazku manželském, nebo obdobném. V takovou chvíli soud vypoví manželství i bez návrhu. Pokrevní a osvojení příbuzní se nesmějí brát, platí to pro předky a potomky a mezi sourozenci. Neplatnost manželství opět může soud vyslovit i bez podání návrhu. K uzavření manželského svazku je potřeba dosažené zletilosti, ve výjimečných případech však může soud hranici pro sňatek snížit na 16 let, pokud toto není dodrženo, soud bez návrhu sňatek zruší, ovšem pokud mezitím nezletilý dosáhl zletilosti, nebo manželka otěhotněla, manželství se stává platným. Pokud je osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům, nemůže uzavřít manželství, pokud je však způsobilost pouze omezena, lze uzavřít manželství s přivolením soudu. Po zániku manželství již nelze prohlásit ho za neplatné, výjimku tvoří manželství mezi předky, potomky a sourozenci a osob již dříve ženatých. Totéž platí pro případ sňatku osvojence a osvojitele nebo jeho příbuzných na základě osvojení. Neplatnost manželství je na návrh některého z manželů vyslovena, pokud bylo manželství uzavřeno v důsledku výhrůžky nebo omylu totožnosti či povahy právního úkonu. Pokud je zahájeno řízení o neplatnosti, lze vyslovit neplatnost i po úmrtí některého z manželů. Na manželství, které bylo prohlášeno za neplatné, se pohlíží, jako by nebylo nikdy uzavřeno. Manželství vůbec nevzniká, pokud bylo uzavřeno za použití fyzického násilí, s mladším 16 let nebo nebyly dodrženy zákonem vypočtené podmínky.⁶⁵

⁶³ Zákon č. 94. 1963 Sb. o rodině §1-§6

⁶⁴ HRDINA, Ignác Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 2000, R 16(02/00), 91. ISSN 1211-1635.

⁶⁵ Zákon č. 94. 1963 Sb. o rodině §11 - §17a

6.2.3 Vztahy mezi manžely

Manželům jsou zákonem ukládána stejná práva a povinnosti, kterými je spolu žít, být si věrni, respektovat důstojnost toho druhého, pomáhat si, společně se starat o děti a usilovat o vytvoření zdravého rodinného prostředí. Na uspokojení potřeb rodiny se musejí podílet oba manželé podle svých schopností a majetkových poměrů. Poskytování peněžních prostředků na provoz společné domácnosti může být vyvažován úplně nebo z části péčí o děti a společnou domácnost.

V okamžiku, kdy jeden z manželů neplní svojí povinnost se podílet na společné domácnosti a hradit náklady na její provoz, může druhý manžel podat návrh soudu, který ve věci rozhodne. O záležitostech týkajících se společné domácnosti rozhodují manželé dohromady. Jeden druhého mohou zastupovat v běžných záležitostech, pokud zákon nestanoví jinak. Při jednání jednoho manžela v obstarávání běžných záležitostí jsou zavázáni oba společně a nerozdílně, pokud se jeden z nich z jednání výslovně nevyloučil.⁶⁶

6.2.4 Zánik manželství smrtí, prohlášením manžela za mrtvého

„Jakkoli to zní paradoxně, smrt jednoho z manželů (popř. obou současně) je „ideálním“ způsobem zániku manželství, který s konečnou platností dotvrzuje, že manželství bylo skutečně trvalým společenstvím muže a ženy, jak to předpokládá § 1 odst. 1 zákona. V některých případech však smrt manžela nelze prokázat předepsaným způsobem, tj. vydáním úmrtního listu, třebaže jeho smrt je bezpečně prokázána jinak. V takových případech soud na návrh prohlásí manžela za mrtvého a manželství zaniká dnem, kdy takové rozhodnutí nabude právní moci.“⁶⁷ V případě, že by byl manžel prohlášen za mrtvého, ale následně se objevil a prohlášení za mrtvého by bylo zrušeno, zaniklé manželství by bylo obnoveno. V případě, že by však v čase, kdy byl jeho manžel prohlášen za

⁶⁶ Zákon č. 94. 1963 Sb. o rodině §18 - §21

⁶⁷ HRDINA, Ignác Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 2000, **R 16**(02/00), 91. ISSN 1211-1635.

mrtvého, uzavřel druhý z manželů nové manželství, návratem a zrušením prohlášení za mrtvého se manželství zaniklé neobnoví.⁶⁸

6.2.5 Rozvod

Na návrh kteréhokoliv z manželů může být manželství rozvedeno soudem, jestli je jejich manželství hluboce a trvale rozvráceno a není žádné očekávatelné řešení nápravy. Pokud mají manželé nezletilé děti, v jejichž zájmu rozvod není, a jsou-li k tomu zvláštní důvody, nelze manželství rozvést.

Pokud trvalo manželství déle než jeden rok a manželé spolu minimálně šest měsíců nežijí, soud nezjišťuje podmínky rozvratu, jestli se oba připojí k návrhu o rozvod jejich manželství, a manželství rozvede. V případě, že s návrhem na rozvod manžel nesouhlasí a pokud tento z manželů se nepodílel na rozvratu manželství a mohla by mu vzniknout při rozvodu zvlášť závažná újma, soud návrhu nevyhoví za předpokladu, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželského svazku. V případě, že spolu však manželé nežijí déle než po tři roky, a za předpokladu, že jsou splněny zákonné podmínky, soud rozhodne o rozvedení manželství.

Jestliže je potřeba upravit poměry nezletilých dětí po dobu rozvodu, je vydáno rozhodnutí k této úpravě a dokud nenabude právní moci, manželství soud nerozvede. Ve věcech rozvodů rodičů nezletilých dětí je vždy nejprve zohledněno nezletilé dítě a jsou upraveny jeho poměry, práva a povinnosti rodičů vůči němu, svěření do výchovy a výše výživného a až poté se může manželství rozvést. Soud vždy nejprve zhodnotí zájmy dítěte, než o čemkoliv rozhodne. Určí společnou nebo střídavou péči, pokud mají o výchovu dítěte oba rodiče zájem. Rodiče se také mohou společně dohodnout a úpravě péče o dítě, kterou předloží soudu ke schválení.

V případě dohody o styku rodičů s dítětem není potřeba schválení soudem, ten však může poměry upravit, pokud se mu zdá, že je to tak pro dítě lepší. Soud může styk s rodiči i zcela zakázat nebo omezit. Může upravit dokonce kontakt dítěte se sourozenci a prarodiči, vyžaduje-li to daná situace. V případě změny

⁶⁸ Zákon č. 94. 1963 Sb. o rodině §22

poměrů může soud i bez návrhu upravovat a zasahovat do dohody rodičů a rozhodnutí.

Manžel, který přejal příjmení druhého, má nárok během jednoho měsíce od pravomocného rozhodnutí o rozvodu dodat matričnímu úřadu oznámení, že přijímá své bývalé příjmení nebo upouští od používání příjmení společného.⁶⁹

⁶⁹ Zákon č. 94. 1963 Sb. o rodině §24- §29

7 Zákon č. 89/2012 Sb.

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník je výsledkem mnohaleté snahy o novelizaci a kodifikaci občanského práva. Navázal na snahy z roku 1995, které mimo jiné usilovaly i o vtažení rodinného práva občanského zákoníku, čehož také bylo dosaženo. Nepřinesl však příliš mnoho změn a novinek v manželském právu oproti dřívějšímu.

Manželství je ustanoveno v hlavě I. která se skládá z pěti dílů, všeobecná ustanovení, vznik manželství, zdánlivé manželství a neplatnost manželství, povinnosti a práva manželů a zánik manželství. §655 ustanovuje, že manželství je svazkem trvalým, uzavírá jen muž se ženou a vzniká způsobem uvedeným v zákoně. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, výchova dětí a vzájemná pomoc a podpora. Podle tohoto ustanovení je manželství svazkem monogamním uzavíraným mezi osobami opačného pohlaví, který vzniká za zákonných podmínek. Celé toto ustanovení reflektuje základy manželství postavení v CIC.

7.1 Vznik manželství

Vznik manželství je doprovázen projevením vůle osob vstupujících do manželství při veřejném obřadu za přítomnosti dvou svědků. §657 poskytuje fakultativní formy manželství v podobě občanského a církevního sňatku, které se konají před příslušnými orgány. Občanský je uzavírán před orgánem veřejné moci a církevní sňatek před orgánem církve nebo náboženské společnosti, která je k tomu oprávněná. Aby církev nebo náboženská společnost směla oddávat, musí být registrovaná podle zákona č. 3/2002 Sb. o církevních a náboženských společnostech a musí požívat zvláštních práv podle §7 odstavce 1 písmene c. Církvemi a náboženskými společnostmi, které mají zvláštní práva jsou Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů, Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev a. v. v ČR, Evangelická církev metodistická, Federace židovských obcí v ČR, Jednota bratrská, Křesťanské sbory, Luterská evangelická

církev a. v. v ČR, Náboženská společnost českých unitářů, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, Novoapoštolská církev, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická a. v. a Starokatolická církev v ČR.⁷⁰ Manželství je uzavřeno po položení otázky oddávajícím, zda spolu chtějí snoubenci vstoupit do manželství, a obdržení kladné odpovědi od obou osob. Církevní sňatek se uzavírá na místě určeném vnitřními předpisy církve, občanský je na místě určeném orgánem veřejné moci s přihlédnutím kvůli snoubencům. Snoubenci se osvědčí doklady totožnosti, které předloží oddávajícímu. Při církevním sňatku je potřeba, aby snoubenci spolu s doklady předložili také osvědčení matričního úřadu, které nesmí být starší šesti měsíců, podle staré úpravy to byli měsíce tři a došlo tak k prodloužení lhůty. Po uzavření církevního sňatku pak oddávající do tří pracovních dnů od uzavření manželství doručí matričnímu úřadu protokol o uzavření manželství. Pokud byl uzavřen sňatek občanský, lze pak bez právních následků uzavřít církevní sňatek, opačný postup však nelze a již jsem v této práci dříve zmiňovala, proč tomu tak je.

7.2 Překážky manželství

Manželství může uzavřít každý, komu v tom nebrání zákonná překážka, kterými je nezletilost, omezená svéprávnost, osoba, která již je v manželském svazku nebo ve svazku obdobném svazku manželskému, překážkou manželství je příbuzenství, tedy nelze uzavírat sňatek mezi potomky, předky a sourozenci, ani s osobami osvojenými. Manželství také nemůže uzavřít poručník s poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno a ani mezi pěstounem a svěřeným dítětem.⁷¹

7.3 Zdánlivé manželství

Manželství je zdánlivé, tedy nevznikne, pokud při uzavírání sňatku u alespoň jedné z osob chybí projev vůle nebo jiné souvislosti a náležitosti zákonem vyžadované ke vzniku manželství. U církevního sňatku patří mezi tyto náležitosti

⁷⁰ Zákon č. 3/2002 Sb. o církevních a náboženských společnostech § 7 (1)c

⁷¹ Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

přítomnost orgánu oprávněné církve. O neexistenci manželství soud rozhoduje i bez návrhu.

7.4 Neplatné manželství

Manželství je neplatné tehdy, jestliže jeho vzniku bránila zákonná překážka. Dokud ale není dokázán opak, je na manželství vždy pohlíženo jako na platné. Již zaniklé manželství nelze prohlásit za neplatné, totéž platí, pokud došlo k nápravě. Neplatnost nelze prohlásit, pokud bylo uzavřeno nezletilým nebo osobou s omezenou svéprávností, pokud došlo k početí dítěte. Na návrh manžela je soudem zneplatněno manželství vzniklé pod nátlakem k souhlasu. Bez návrhu soud prohlásí za neplatné manželství polygamní, tedy takové, kdy již bylo dříve manželství uzavřeno, nebo u pokrevního či osvojeneckého příbuzenství.⁷²

7.5 Práva a povinnosti manželů

Práva a povinnosti nesou manželé stejné, , zároveň jsou si navzájem povinni projevovat úctu, věrnost, respektovali svou důstojnost, pomáhali si a podporovali se a společně vytvářeli rodinné prostředí. Manželé mají právo vědět o příjmech druhého, kde ten druhý pracuje, studuje a tak dále. Vždy je třeba brát ohled při rozhodování věcí, které mohou ovlivnit rodinu, na druhého.

Záležitosti rodiny mohou obstarávat oba manželé, nebo pouze jeden z nich. V běžných záležitostech konání jednoho zavazuje oba dva společně a nerozdílně, pokud ale jeden z manželů vysloví předem svůj nesouhlas třetí osobě s právním jednáním, není vázán. V ostatních záležitostech, než jsou běžné, jsou závazání manželé společně a nerozdílně za předpokladu, že k tomu dá ten druhý souhlas.⁷³

7.6 Zánik manželství

Zánik manželství je ze zákonných důvodů pouze. Manželství může být rozvedeno v případě, že je soužití manželů hluboce a nenapravitelně rozvráceno.

⁷² Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

⁷³ Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

Aby mohlo být manželství rozvedeno, nesmí zasahovat do právního zájmu nezletilého dítěte anebo manžela, který se nepodílel v závažné míře na rozvratu manželství. Soud nejprve zjišťuje, zda je manželství opravdu nenapravitelně rozvráceno a za jakého důvodu, teprve poté rozhoduje o rozvodu.

Při srovnání manželského práva podle občanského zákoníku a podle kanonického práva je vidět, jak moc kanonická úprava ovlivnila vývoj manželského práva na území České republiky.⁷⁴

⁷⁴ Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

8 Perspektiva uzavírání církevních sňatků a jejich právní úpravy

V následující kapitole se pokusím zhodnotit, zda alternativní možnost uzavírání sňatků je do budoucna perspektivní možností, nebo zda by bylo lepší zavést obligatorní formu manželství v podobě civilního sňatku

8.1 Právní jistota v uzavírání církevního sňatku

Dne 6. března 2013 byl ústavnímu soudu doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti směřující proti rozsudku Krajského soudu v Brně, jímž byl potvrzen rozsudek Okresního soudu v Jihlavě, kterým se rozvádí manželství stěžovatele uzavřené před Římskokatolickou církví.

Stěžovatel namítal podjatost soudu a zkrácení na právu na spravedlivý proces. Podjatost soudce stěžovatel argumentoval procesním postupem soudce a jeho odůvodněním rozsudku. V rozsudku bylo jako důvod manželských neshod uvedeno to, že se stěžovatel věnuje duchovním a církevním záležitostem, což prý jako argumentace popírá svobodu vyznání a taková argumentace je protimyslná. Okresní soud věděl, že stěžovatel uzavřel církevní sňatek a tedy by dle stěžovatele měli být manželé vírou sbližováni, nikoliv rozdělováni. Stěžovatel pak tvrdí, že z přirozeného práva vyplývá, že uzavřením manželství vzniká závazek, který není možno jednostranně vypovědět. Stát je přirozeným právem vázán a měl by s ním mít v souladu i své zákonodárství. Podle stěžovatele je z toho důvodu zákon č. 94/1963 Sb. o rodině zmatečný, protože Ústava České republiky respektuje náboženskou volnost a zaručuje respektování církevních práv a předpisů. V rozporu s tímto je tedy zákon o rodině, který v §4 odstavci 1 požaduje pouze prohlášení o manželství, ačkoliv dle práva církevního se jedná o slib. Námitkou rozporu se okresní soud nezabýval a odvolací krajský soud toto pochybení nenapravit. Stěžovatel proto očekává naplnění manželského slibu ze strany manželky.

Ústavní soud shledal tuto stížnost jako nepřijatelnou. Uvedl, že stěžovatel napadl stížností pravomocně skončené řízení.

Podle ústavního soudu stěžovatel napadl a zpochybnil ústavnost institutu rozvodu, které se dle něj neslučuje s přirozeným právem a ústavně zaručenou svobodou vyznání. Toto se však neslučuje s článkem 2 odstavcem 1 Listiny základních práv a svobod, který tvrdí, že stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí být vázán ideologií ani náboženským vyznáním. Tedy Česká republika akceptuje a toleruje náboženský pluralismus, a ani nediskriminuje ani nezvýhodňuje některý náboženský směr. Stát je tedy oddělen od náboženského vyznání. Podle článku 16 odstavce 1 Listiny základních práv a svobod může každý projevovat svou víru a náboženství sám i ve skupině, soukromně i veřejně. Tedy se jedná o osobní svobodu vyznání, do které třetí osoba nesmí zasahovat.

Česká republika tedy není vázána tím, aby její právní řád odpovídal jakémukoliv náboženství, tedy institut rozvodu manželství není slučitelný s náboženským vyznáním stěžovatele, proto kdo nesdílí jeho přesvědčení, nesmí jím být vázán. Jestliže stěžovatel měl legitimní očekávání dodržení manželského slibu, pak si měl být vědom zákonné úpravy a možnosti rozvodu manželství.⁷⁵

Tato ústavní stížnost a argumentace ústavního soudu vznáší otázku toho, jaké vlastně existují právní jistoty v církevním právu. Bez zákonného podložení mohou sotva existovat nějaké právní jistoty.

Listina základních práv a svobod poskytuje určité jistoty v článku 15 a 16. „*Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.*“⁷⁶ Právní jistotou je náboženská svoboda, která znamená, že osoba může vyznávat jakékoliv náboženství, ale je i měnit. „*Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.*“⁷⁷ v dřívějším textu podle ústavního soudu znamená toto ustanovení, že nikdo třetí nemůže zasahovat do osobního projevu víry, kterou může sdílet ve skupině nebo sám se sebou. Jedinou právní jistotou je tedy v tomto ohledu svoboda vyznání a

⁷⁵ Usnesení ústavního soudu Sp. zn./Č.j.: IV. ÚS 818/13-1

⁷⁶ Usnesení č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky čl. 15 (1)

⁷⁷ Usnesení č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky čl. 16 (1)

jeho konání, stát však není vázán vnitřními předpisy žádné církve, naopak církve a náboženské společnosti jsou povinny řídit se zákony státu.

8.2 Statistické údaje o sňatcích

Vyvozovat, zda má smysl vůbec církevní formu sňatků držet vedle občanské, lze i podle statistických údajů o sňatcích. „ *V roce 2010 bylo uzavřeno pouze 46,7 tisíce manželství, o 1,1 tisíce méně než v roce předchozím. Stejný počet sňatků byl zaznamenán před dvěma sty lety, tehdy ovšem žila na území dnešní ČR méně než polovina dnešních obyvatel. Pokles intenzity sňatečnosti je dlouhodobý a navíc početně silné generace narozených v sedmdesátých letech již věk vyšší sňatečnosti překročily*“⁷⁸. Dlouhodobý trend úbytku sňatků může být problémem nejen církevních sňatků, ale manželství vůbec. „ *Většina snoubenců v České republice volí civilní obřad, pro církevní sňatek se rozhodne asi jen desetina párů. Ročně se v ČR bere zhruba 52.000 párů, katolický obřad podstupuje kolem 6000 z nich. Právo oddávat snoubence mají i jiné křesťanské církve a také židovské obce, u těch je ale počet sňatků ještě nižší. V případě Českobratrské církve evangelické jde o zhruba dvě stovky párů ročně, židovských svateb se koná pět až šest za rok. Vyplývá to ze statistik církví a Českého statistického úřadu (ČSÚ).*“⁷⁹Ačkoliv je čím dál menší počet sňatků, jak poukazují statistiky z roku 2010, v loňském roce, roce 2015 se naopak objevil skok ve statistice: „ *Počet sňatků uzavřených v roce 2015 byl o 2,6 tisíce vyšší než v roce 2014. Do manželství vstoupilo 48,2 tisíce párů snoubenců, nejvíce za posledních sedm let.*“⁸⁰

Ačkoliv je tendence uzavírání manželství spíše klesající, což znamená i silně klesající počet církevních sňatků, kterých je uzavíráno podstatně méně než sňatků občanských, nepovažovala bych to za důvod k úpravě formy uzavírání

⁷⁸ Pohyb obyvatelstva - rok 2010: Sňatků i narozených dětí ubývá. In: *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2010-q0or3nlzro>

⁷⁹ DENÍK. Církevní sňatek volí jen asi desetina snoubenců. In: *Deník.cz* [online]. 2010 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/cirkevni-snatek-voli-jen-asi-desetina20100727.html

⁸⁰ Pohyb obyvatelstva - rok 2015: Vysoký počet zemřelých. In: *Český statistický úřad* [online]. 2016 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>

sňatku, není potřeba zavádět obligatorní občanský sňatek pouze z důvodu klesajícího zájmu o sňatek jako takový a o sňatek církevní.

8.3 Tendence zavedení obligatorního sňatku civilního

V době, kdy byl připravován občanský zákoník č. 89/2012 Sb., vyšel návrh jeho znění, ve kterém byla myšlenka zavedení obligatorního civilního sňatku. Toto překvapivé rozhodnutí vyvolalo vlnu nevole mezi odbornou veřejností, protože obligatorní civilní sňatek byl spíše spojován s dřívějším totalitním režimem. Uznání právní účinnosti církevního sňatku spolu s civilním bylo pro mnohé osoby symbolem svobody dosažené po roce 1989.

Alternativní forma uzavírání manželství může být považována za projev neutrality státu ve věcech náboženských a svobody lidí konat či nekonat dle zásad svého vyznání. Právě zavedení alternativního uzavírání sňatku církevní formou lze považovat za naplnění článku 15 Listiny základních práv a svobod. Navíc tak nedochází ke zbytečné šikaně občana, který by byl nucen podstoupit vícekrát ten samý obřad uzavření sňatku, aby mohl projevit svou víru a podstoupit církevní sňatek.

Většina členských států Evropské Unie také zastává názor, že alternativní forma uzavírání manželství je tou správnou cestou a podle toho také vypadá jejich právní úprava.⁸¹

8.4 Perspektiva církevních sňatků

Ačkoliv by se na jednu stranu daly chápat pokusy o znovuzavedení obligatorní formy uzavírání manželství, přiklání se raději k zachování stávající duality volby při výběru formy sňatku.

⁸¹ HORÁK, Zboj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), 39-50. ISSN 1211-1635.

To, co mluví pro obligatorní formu sňatku, je právní čistota, je snazší řídit se méně variantami a lépe se pak takový zákon koriguje, navíc by se dalo říct, že pokud stát je naprosto oddělený od církví a náboženství, měl by se nejspíše oddělit i v tomto směru, neboť by se pak dalo namítat, že je stejně některým církvím a náboženským společnostem nadřazováno, neboť je jim umožněno oddávat sňatky, zatímco ostatní, které nepožívají výhod registrovaných církví se zvláštním oprávněním k uzavírání sňatků, jsou znevýhodněné.

Přesto bych se spíše klonila k zachování alternativní formě uzavírání sňatků, protože tím jsou naplněna práva ukotvená v Listině základních práv a svobod v § 15 a 16. Navíc, jak již bylo dříve zmíněno, nedochází k šikanování věřících, kteří chtějí podstoupit církevní sňatek, který by v případě obligatorního civilního sňatku museli absolvovat až po uskutečnění sňatku občanského. V celkové současné úpravě a společnosti mi přijde perspektivní zachovat alternativní formu uzavírání manželství.

Závěr

Náplní této diplomové práce byla kompilace historického vývoje církevních sňatků až po současnou úpravu a následné zhodnocení tohoto vývoje a jeho možný další postup.

V první kapitole jsem představila pojem církevního sňatku v kanonickém právu tak, jak je ukotvený v CIC z roku 1983. Postupně jsem pak představila způsoby uzavírání sňatku v kanonickém právu, podmínky kladené na osoby vstupující do manželství v podobě věku a přičetnosti, dále pak překážky pro vznik manželství a neplatnost uzavřeného sňatku. Nakonec jsem popsal způsoby zániku a zplnění manželství.

Druhá kapitola popisuje nejstarší právní vývoj manželského práva na našem území, který byl započat přibližně v polovině 9. století vydáním Soudního zákona pro laiky, který nám přináší první pohled na nejstarší kořeny církevní úpravy sňatků a představuje v podobě právního dokumentu manželství jako monogamní svazek muže a ženy, který je nerozlučitelný. Výsady Bolešlavovými z roku 992 je pak kanonická forma uzavírání manželství schválena vladařem a následně Dekreta Břetislavova v roce 1039 zavádějí církevní formu uzavírání manželství jako zákonnou a vyžadovanou a vkládají do rukou církve pravomoc v rozhodování manželských věcí. Poslední podkapitola pak představila Tridentský koncil, na kterém se upevnila pravidla pro uzavírání manželství a vznikla tak tridentská forma sňatku.

V následující kapitole jsem udělala skok o několik století a představila až reformy absolutistické monarchie, které započaly snahou Marie Terezie o kodifikaci práva. V jejích snahách pokračoval i císař Josef II., který postupně vydával patenty, jež se nakonec staly součástí AGBG, který byl vydán roku 1811 a staly se výchozím bodem pro další zákoníky a reformy.

20. století bylo obdobím velkých změn v pojetí církevního sňatku. Během První republiky, po té, co se nějakým způsobem vypořádala s právním dualismem, byl církevní sňatek alternativní formou uzavírání manželského svazku. Ačkoliv zákony o manželství ze základu vycházejí z kanonického pojetí sňatku, ovlivnily i

ona církevní sňatky v podobě uzákonění rozluky manželství pro katolíky. Snahy o další úpravu manželského práva však byly zastaveny nacistickou okupací a prohlášením Protektorátu Čechy a Morava. Zaváděním německých práv německému obyvatelstvu a následné norimberské zákony byly krokem zpět ve vývoji manželského práva. Veškeré snahy o nápravu po roce 1945 pak ztroskotaly v roce 1950, kdy byla zavedena obligatorní občanská forma uzavírání manželství a církevní sňatky se tak staly nepovolenými. Možnost jejich uzavření stále existovala, ale byla až jako doplňková k již uzavřenému občanskému sňatku a nevyplývaly z ní žádné právní následky.

Další kapitola popisuje návrat k alternativní formě uzavírání manželství v podobě civilního a církevního sňatku. Nejprve v podobě novelizací zákona č. 94/1963 Sb., následně vydáním občanského zákoníku, který do sebe pojmul i právo rodinné. Úpravu zákona č. 89/2012 Sb. jsem pak blíže rozepsala a představila seznam registrovaných církví a náboženských společností, jež mají zvláštní práva konat obřady uzavírající sňatek.

Poslední kapitola se zaměřuje na perspektivu církevního sňatku. Nejprve jsem přetlumočila rozhodnutí ústavního soudu ve stížnosti na podjatost soudů a nedodržení legálního očekávání stěžovatele, že pokud uzavřel církevní sňatek, pak by tento měl být nerozlučitelný. Stížnosti nebylo vyhověno a soud dále argumentoval tím, že Česká republika není vázána náboženskou vírou a že nelze naplnit legální očekávání toho, že církevní manželství bude nerozlučitelné. Právní jistotou ve v tomto ohledu pouze možnost svobodného vyznání víry a nikoliv její vynutitelnost.

V další podkapitole je rozebráno, jak odborná veřejnost reagovala na návrh zákona Občanský zákoník, který obsahoval zavedení obligatorní formy uzavírání civilního sňatku. Tento návrh se nesetkal s přívětivým přijetím a byl přirovnáván k návratu k totalistickému režimu. Církevní forma uzavírání sňatku koresponduje s ustanoveními Listiny základních práv a svobod a nestaví občana před šikanozní úpravu, která by ho nutila opakovat proces sňatku, aby mohl uzavřít manželství podle své víry. Navíc množství států Evropské unie uznává alternativní formu uzavírání sňatku, takže není důvod se v úpravě odlišovat.

Nakonec se zamýšlím nad tím, kterou formu uzavírání sňatků, zda obligatorní, nebo alternativní. Z pohledu současného práva se pak přikláním k zachování současné úpravy v existenci alternativní formy uzavírání manželského svazku.

Cizojazyčné resumé

This thesis main topic is the holy matrimony, its historical development, present form and perspective as a law policy. The thesis is divided into several chapters, first one discusses the subject of holy matrimony and the next chapters follow historical development of marriage law from the second half of 9th century up to the present. In last chapter I discuss the future of holy matrimony.

In the first part of the thesis I introduce the changes of canonical law in the form of CIC 1983, which is important document dealing with marriage of Catholics. Conditions that are stated in it reflect several hundreds years of marriage law development and are based on Christian faith.

Second part of thesis is concentrated on the oldest law relics, which are „Zákon sudnyj ljudem“, „Výnosy Boleslavovy“ and „Dekreta Břetislavova“. Also mentioned is the Council of Trent, which created Tridentine form of marriage, which is the basis of present way of marriage.

Very important moment in the history of marriage was publishing of ABGB in the year 1811 and antecedent reforms by Josef II., who based these on the work of Marie Terezie in codification of civil law. Third part of the thesis discusses changes contained in ABGB.

In next part I present the period after the year 1918, when the Czechoslovakia was established. In this period substantial changes in holy matrimony happened in the form of act no. 320/1919 Sb., which made it possible to divorce Catholic marriages and established an alternative form of marriage, the civil marriage and holy matrimony.

During the Protectorate of Bohemia and Moravia the obligatory civil marriage has been established for part of nation. Obligatory civil marriage was also established in 1950 for everyone. Only after the year 1992 the possibility of choice between civil marriage and holy matrimony has been restored.

The next to last part discusses the period from 1992 to present and law changes that affected holy matrimony.

In the last part I focus on perspective of keeping the holy matrimony as an alternative form of marriage.

Seznam pramenů a použité literatury

Právní prameny

Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny : Latinsko-české vyd. s věc. rejstř. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-711-3082-6.

Císařský patent č. 117/1783 Sb. z. s.

Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s. Obecný občanský zákoník rakouský

Císařský patent č. 195/1855 ř.z. kterým se vyhlašuje Konkordát uzavřený s Apoštolským stolcem 18. 8. 1855

Císařský patent č. 185/1856 ř.z. kterým se provádí ustanovení Konkordátu ve věcech manželských osob katolického vyznání

Zákon č. 47/1868 ř.z. jímžto se obnovují nařízení druhé kapitoly obecného zákoníka občanského o manželském právě katolickém, přidává se moc soudní u věcech manželských katolíků se týkajících k soudům světským a ustanovuje se, kdy se může sňatek manželský předsevzítí před úřady světskými

Zákon č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu Československého

Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

Vládní nařízení č. 292/1941 Sb. o příslušnosti biskupů římskokatolické církve při oddavkách.

Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině

Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

Zákon č. 132/1982 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

Zákon č. 234/1992 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb.

Zákon č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

Zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

Zákon č. 3/2002 Sb. o církevních a náboženských společnostech

Usnesení ústavního soudu Sp. zn./Č.j.: IV. ÚS 818/13-1

Usnesení č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Seznam literatury

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území České republiky: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. ISBN 80-7201-429-3. Str. 99

KNOLL, Vilém, Petra SMRŽOVÁ a Alena ZBORNÍKOVÁ. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. 1. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-11-2.

HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6.

KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1.

KUKLÍK, Jan. *Czech law in historical contexts*. 1st ed. Prague: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2860-8.

VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-135-9.

VALEŠ, Václav a Alexandra BEJVANČICKÁ. *České státní právo církevní 2: platná právní úprava*. Brno: Tribun EU s.r.o., 2015. ISBN 978-80-263-0908-6.

Internetové zdroje

Zákon sudnyj ljudem. [online].[cit. 19.2.2016]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/277860-Zakon-sudnyj-ljudem-soudni-zakonik-pro-lid-sepsan-kolem-roku-863-zakonik-z-velke-moravy-zakon-sudnyj-ljudem.html>

Pohyb obyvatelstva - rok 2015: Vysoký počet zemřelých. In: *Český statistický úřad* [online]. 2016 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>

DENÍK. Církevní sňatek volí jen asi desetina snoubenců. In: *Deník.cz* [online]. 2010 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/cirkevni-snatek-voli-jen-asi-desetina20100727.html

Pohyb obyvatelstva - rok 2010: Sňatků i narozených dětí ubývá. In: *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2010-q0or3nlzro>

Časopisecká literatura s internetovými zdroji

HRDINA, Ignác Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 2000, **R 16**(02/00), 91. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm>

HRDINA, Ignác Antonín. Tridentský dekret Tametsi. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 233 - 237. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.htm>

VALEŠ, Václav. Prvorepubliková novela manželského práva č. 320/1919 Sb. z. a n. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, **R 45**(1/10), str. 97-104. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/45-cele.pdf>

TRETERA, Jiří Rajmund. Postavení církví a náboženských společností v právním řádu České republiky. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií, 1998, **R 11**(3/1998), 219-231. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/RCP-11-3-98.pdf>

HORÁK, Záboj. Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena. *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2006, **R 33**(1/06), 39-50. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/33-cele.pdf>

HRDINA, Antonín. Církevní sňatek po novele zákona o rodině. *Právnický Teoretický časopis pro otázky státu a práva* [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1999, (03/1999), str. 261 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://casopispravnik.juristic.cz/e3/1990/1999/clanek/prstati/220573/>

PALLA, Jiří. Manželský souhlas v současném kanonickém právu. *Revue církevního práva* [online]. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999, **R-13**(2-99), 93-128 [cit. 2016-03-13]. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/13/RCP-13-2-99.pdf>